

Civil kurázsi és helyi társadalom

Kozma Huba a kezdeti nekibuzdulásokról, a frakción belüli frakciózásról és a rendszerváltás ábrándjairól

1988 márciusában rendezték meg Kiskunmajsán a Magyar Demokrata Fórum első vidéki fórumát. A helyi hatalom és társadalom viszonyát taglaló találkozó elfogadott ajánlások másnap a Jurta Színházban rendezett ellenzéki tanácskozáson kaptak nagyobb nyilvánosságot. Az eseményt a titkosszolgálat is figyelemmel kísérte. A nyolcvanas évek megtúrt ellenzékiességét követően Kozma Huba az MDF országgyűlési képviselője lett. A vidék érdekeinek képviselője vitte a parlamentbe, helyét azonban végül nem az országos politikában találta meg. A pártállami idők ellenzékiességéről, az országos politika rendszerváltás utáni viszonyairól, a mezőgazdaság és a helyi érdekek képviselőtéről Kozma Hubával beszélgettünk.

Ön, mint tősgyökeres kiskunmajsai, aki mindvégig kitartott itt Majsán, nem csak helyben vált az MDF emblematisz figurájává, hanem országos hírnévre is szert tett. A Jurta Színházban, 1988. március 6-án a kiskunmajsai MDF-esek ajánlásait felolvasva hívta fel a frissen megalakult majsai MDF-re a közvélemény figyelmét. Ez azt sejteti, hogy Kiskunmajsát már '88-at megelőzően is komoly civil kurázsi jellemezte. Hogyan emlékszik vissza azokra az esztendőkre?

Ilyen visszaemlékezésekkor mindenki a saját helyzetét próbálja lokalizálni. Akkor hány éves is volt, mit is csinált. Én a helyi gimnáziumban tanítottam, 1980-tól pedig a helyi múzeum szerve-

zője és vezetője lettem. Emellett a helyi könyvtárban könyvklubot szerveztünk, amelyik párhuzamosan működött a lakiteleki könyvklubbal. Valójában a lakiteleki könyvklub működését jó ötletnek tartva kezdtünk neki mi is. Lezsák Sándor adta a mintát, akivel 1979-ben egy színdarab kapcsán ismerkedtünk meg. Tamási Áron egyik színdarabját adtuk elő, a *Csalóka szivárványt*. Az itteni bemutatóra ő jött el, aztán mi is elmentünk hozzájuk. Tamási Gáspár, az írónak az öccse itt volt Majsán, és ő is eljött Lakitelekre. Ráébredtünk arra, hogy nagyon egyformán gondolkodunk. Ettől kezdve tartottuk a kapcsolatot. Mivel ők is, mi is működtettünk egy könyvklubot, hol ők álltak be nálunk előadni, hol mi náluk.

Hogyan viszonyult ehhez a hatalom?

Az illetékesek hála Istennek későn jöttek rá, hogy nemcsak a díjazott írók, költők műveit olvassuk, illetve találkozunk ilyen szerzőkkel, hanem olyan embereket is meghívunk, akik számunkra nemcsak a brosúrát vagy a *Népszabadságot* olvassák föl, hanem talán-talán újszerű, értelmes dolgot mondanak. Így aztán egyre nagyobb lett az érdeklődés a könyvtárban helyet kapó könyvklubunk

íránt. Sokan jöttek előadni hozzánk, éltek a megszólalás lehetőségével. Csoóri Sándor, Fekete Gyula, Iliá tanár úr, a majsai származású Zelei Miklós, Gázsó L. Ferenc. Zelei Miklós és Gázsó L. Ferenc egyébként a későbbiek során az itteni események krónikásai is lettek. Iliá tanár úr nagyon közel állt hozzám, nála doktoráltam. Célkeresztben volt ő is, a harmincat is meghaladta az őt figyelők, besúgók száma. Egy egész hadosztályt állítottak rá. Én olcsóbban megúsztam, csak négy-öttel dicsekedhetek. Nyilván ezek csak később derülhettek ki a Történeti Hivatal megalakulásával, a doszsiék nyilvánossá válásával.

Szóval a könyvklubunk élt és virágzott. Később aztán a majdani MDF-nek minden prominens képviselője járt itt. Ez volt az, ami megnehezítette a dolgot, illetve kikényszerítette a múzeum bezárását. Az történt ugyanis, hogy Lezsák Sándorék 1985-ben az '56-os évfordulóra egy kiállítással készültek Lakiteleken. Grafikusok a szerzők verseit rajzolták és festették meg, és akik a szerzők közül a megnyitóra eljöttek, azok fel is olvasták a verseiket. Olyanok is megszólaltak – nyilván ők magnóról –, mint Tollas Tibor, a *Nemzetőr* szerkesztője, vagy Illyés Gyula, aki akkor már nem élt. Nos, ebből hatalmas felháborodás, felzúdulás lett az illetékes körökben. Mivel ezt a kiállítást utána mi is meg akartuk rendezni, azt a megoldást tartották jónak, ha mindkét intézményt bezárják. Itt bezárták még a tsz tulajdonában lévő Múzeumot is. Lepecsételték, vadászpuskás mezőőrökkel őriztették, hogy a munkatársaimmal ne mehesünk be.

A helyiek hogyan fogadták mindezt?

Ez természetesen az egész faluban nagy szenzációt okozott. Egy ilyen kis közösségben nagyot szokott szólni az ilyesmi. A helybeliek elmentek és lefénnyképezték magunkat a lepecsételt ajtó előtt. Érezték, hogy ez valami rendkívüli esemény, sok minden kétségessé vált hir-

telenjében. Számomra úgy tűnt, mintha az 1950-es évek tértek volna vissza. A hozzánk visszaérkező hírek is olyanok voltak, hogy mi az „imperializmus béréncsei” vagyunk. Rettenetes volt szembesülni azzal, hogy ugyanazzal vádolnak bennünket, mint a '40-es évek végén, '50-es évek elején azokat, akik ellent mertek mondani. A szókészletük is azonos volt az akkorival. A helyi pártbizottság is beszállt ebbe a sorba, a tanácselnök is, akit egyébként a könyvklubba mi szerveztünk be.

A múzeum bezárásával nekem alkalmi munkahelyet kellett keresnem. Volt egy másik tsz Majsán, amelyik idénymunkára, aratás idejére kombájnnellenőrnek felvett. Ez azonban csak két hónap volt. Közben nekem az amerikaiak jövetelét is szervezmem kellett, bár az itt ekkor zajló hadiállapot miatt ez kútba esni látszott. Iliá tanár úrnak mondtam el azt a tervemet, hogy írok egy levelet az amerikaiaknak, és lemondom a fogadásukat, mert nem akarom őket ilyen körülményeknek kitenni.

Mi ennek az amerikai látogatásnak a háttere?

Ezek az amerikaiak, ha jól emlékszem, 1945. január 21-én kényszerleszállást hajtottak végre Kiskunmajsa határában, miután Bécs fölött a bombázások során találatot kapott a gépük. Eleinte féltek attól, hogy a helybeliek vegzálni fogják őket, vagy harcolnak ellenük, de nem ez történt. Akkor már az orosz csapatok is itt voltak, úgyhogy az itt élő embereknek volt élettapasztalatuk az orosz megszállásról. Az amerikaiak nagy meglepetésére a helyiek rendkívül előzékenyen bántak velük. Az egyik vadász például éppen nyulat lőtt, úgyhogy vadnyúl-paprikással fogadta őket. Pulykasülttel is ellátták őket, mert tudták, hogy az amerikaiaknak az a kedvenc ünnepi ételük. Ez a vendégszeretet motiválta őket, hogy eljöjjenek hozzánk, és megköszönjék ezt a hajdan volt vendégfogadást. A plébános úrnak írták a levelet, amiben jelezték

szándékukat. A plébános azt mondta, hogy mivel ők is bombázták Magyarországot, ő nem szívesen vesz részt a fogadásukban. Tartózkodásának fő oka azonban valójában az volt, hogy attól félt, személyén keresztül az egyházat is támadás érné az „amerikai imperialistákkal” való szövetkezés címén. Arra kért engem, mint a Múzeum Baráti Kör vezetőjét, hogy mi szervezzük meg ezt a fogadást. Ahogyan már említettem, komoly kétségeim voltak, hogy kitegyem-e az amerikai vendégeinket annak, hogy ilyen a hadiállapotban leledző vendéglátókkal találják szembe magukat. Ilia tanár úr javaslatára a Külügyminisztérium egyik munkatársának, Karikás Péternek írtam egy levelet. A tanár úr jól ismerte, az illető Karikás Frigyes írónak volt az unokája. Megírtam neki, hogy ellehetetlenült az amerikaiak fogadása, és levélben le kívánom mondani, de előtte ezt nekik is bejelentem. Karikás Péter villámgyorsan válaszolt, hogy ne mondjam le, jó ügyet szolgál ez a dolog, és ők vállalják a felelősséget. Ezt a véleményét eljuttatta a helyi illetékesekhez is, mert behívtak és megkértek, hogy Karikás levelét mutassam meg. Ezt követően zöld utat kapott a kezdeményezés, és az amerikaiak 1986 nyarán meg is érkeztek. A Hazafias Népfront hivatalosan fogadta őket. Eljátszották azt, hogy semmi probléma nincs. Engem, minket próbáltak távol tartani az eseményektől, de ez nem sikerült, mert az amerikaiak tudták, hogy a kapcsolatot velünk vették fel. Ez a kapcsolat aztán később is folytatódott, olyannyira, hogy 1991-ben, miután országgyűlési képviselő lettem, még egyszer eljöttek Magyarországra. Bejöttek hozzám a Parlamentbe is. Akkor elmesélték, hogy 1986-ban minden igyekezetünk ellenére érzékelték a feszültséget. 1986-ban, az amerikaiak elmenetele után mintegy büntetésül, fél évre be akartak hívni katonának. Próbáltak többen intézkedni, hogy mentesüljek a büntető szankciók alól. Végül is egy barátom találékony mondatának köszönhetően sikerült megúsznom, és maradtam civil a továbbiakban is.

A következő évben volt a lakiteleki találkozó, amin Ön is részt vett. Érték a részvétel miatt retorziók?

Azokat, akiket akár 1956, akár más miatt nem tartottak kívánatosnak, akik képviselték 1956 ügyét vagy valamiben szembeszegültek a rendszerrel, azokat elüldözték onnan, ahol addig éltek. Később megtapasztaltam azt is, hogy még a szomszéd megyébe is kiadták a tiltást, hogy semmifajta oktatási és kulturális intézményben nem kaphatok állást, nem foglalkoztathatnak. Nem csak én voltam persze a célkeresztben, a Múzeum Baráti Kör tagjai is. Lakitelek is, Lezsák Sándor és az ő köre is. Tehát ez tömeges volt. Engem egy kétéves Soros-ösztöndíj mentett meg. 1987 végén, 1988 elején Ilia tanár úr és Fekete Éva ajánlására nyertem egy ösztöndíjat arra, hogy a helyi történeket megírom. *Hogyan akar élni ez a nép* címen (Illyés egyik röpiratából való ez a mondat) jegyeztem le dokumentumszociográfiaként, hogy mi is történt itt. Leveleket, újságcikkeket, magnóbeszélgetéseket írtam bele. Ez az ösztöndíj sokat javított a helyzetemen.

Kiskunmajsa fontos állomás az MDF történetében. Az itt rendezett fórum kényes témát érintett: a helyi hatalom és a társadalom viszonyát. Milyen körülmények között zajlott a rendezvény?

1988 volt az az év, ami nekünk, majsaiaknak talán a legfontosabb esztendő volt. 1988. március 5-én megrendeztük az MDF első vidéki fórumát. Miután 1987-ben megalakult az MDF Lakiteleken, itt, Kiskunmajsán már '88 március elején létrejött egy helyi csoportja egy magánlakásban – természetesen az enyémben. Nagyon sokan, hatvanöten voltunk. A két szomszéd utcában rendőrautók álltak. Nagy volt a készültség. Később valamelyik megyei pártbizottsági dolgozó egy interjúban elmesélte, hogy az eseményt megelőzően nagy vita volt közöttük. A munkásőr-parancsnok

Kozma Huba, Debreczeni József és Balczó András (háttal) az 1987-es lakiteleki találkozón.

felvetette, hogy a géppisztoly vastagabbik felét használva ők szétverik a rendezvényt. Talán azonban már kezdett működni a jó érzés a funkciót viselő emberekben is, úgyhogy végül nem kapott támogatást az ötlete, többen rácsapták az ajtót, és eljöttek. A fent említett majsai fórum volt az az esemény, amire azt mondták, hogy másnap be fogja mondja a *Szabad Európa* is. És tényleg, be is mondta. Másnap ugyanis, március 6-án a Jurta Színházban Biró Zoltánék szándékosan úgy szervezték, hogy be kellett olvasnunk, a miskolciaknak, Furmann Imrének és nekem az ajánlásokat, amiket előző nap fogadtunk el.

A pártbizottságon zajló vitára visszatérve: ez az információ első kézből való? Egyéni kezdeményezés volt, vagy parancsra történt volna?

Ez a helyi munkásör parancsnoknak az ötlete volt, és egy később jobb belátásra tért pártmunkás, a pártbizottságon belüli pártszervező titkár mondta el egy *Majsai beszélgetőkönyv* című kiadványban.¹ Ez olyan interjúkat tartalmaz, amelyeket én készítettem a helyi közélet embereivel. Nyolcvan ember szóval meg, meséli el az életét. Ezt, mármint

¹ Kozma Huba: *Majsai beszélgetőkönyv*. Kiskunmajsa, Majsai Alapítvány, 2001.

a munkásör-parancsnok bizarr ötletét, számomra is meglepő módon elmondta ez az egykori funkcionárius.

Volt ilyesfajta felépésnek realitása 1988 márciusában?

Nem tudom. Többekben felmerülhetett, hogy lehet esetleg „visszavágó” is. Ezen a gyűlésen az is elhangzott, hogy másnap ügyis bemondja a Szabad Európa Rádió.

Úgy tűnik, hogy volt

bennük félelemérzés egy esetleges visszavágótól. Én azt a sokak által nagyon vitatott MDF-es álláspontot képviselem, amit Csurka István mondott az első lakiteleki találkozón. Nevezetesen, hogy magyarság a huszadik században rengeteg véráldozatot szenvedett el: a két háború, a tanácsköztársaság, az ötvenes évek, 1956. Úgy kell ezt a magunk mozgalmát megszervezni, a rendszerváltoztatást végbevinni, hogy emberéletben ne essen kár. Antall József aztán később kifejtette, hogy a békés átmenet miatt ez nagyon nyögvenyelős lesz. Akkor mondta azt az ominózus mondatot, amit azóta is sokan a szemére vetnek, hogy „tetszettek volna forradalmat csinálni”. Mert egy forradalom elsodor mindent, törvényesíti a törvénytelen is. Egy békés átmenetet célul kitűző párt, ami szalonképes más fórumokon, határon túl is, nem engedheti meg magának, hogy politikai hozzáállásuk miatt embereket végezzen ki. Persze meg kellett volna lennie az elszámoltatásnak, azokat börtönbe kellett volna csukni, akik a sortüzekért feleltek, akik kiadták azokat a parancsokat, amelyek emberek, családok életét nyomorították meg. A kivégzések özöne valóban annak a bölcs belátásnak köszönhetően nem következett be, amit Csurka István mondott ki először a lakiteleki sátorban. Ezt aztán

az egész MDF magáévá tette. Hol derűsen, hol nyögvenyelősen. Nagyon rossz lenne a lelkiismeretünk sokunknak, ha itt valóban olyasvalami történt volna, mint Romániában, ahol ártatlan emberek százai haltak meg, csak azért, mert tüntettek.

Mi történt a Jurtabeli szereplés után?

Utólag is nagyszerű érzést jelent arra gondolni, hogy milyen remek nekibuzdulás volt ez az időszak. Ott volt a maj-sai fórumon sokak mellett három olyan tanár, akikből a rendszerváltás után igazgató lett; vagy Pordány László, aki nagykövetségként dolgozott aztán Ausztráliában, Dél-Afrikában és Kanadában; Nahimi Péter, aki fiatalon vett részt az MDF megalapításában, majd a második ciklusban képviselő lett; aztán Závada Pál, akiből a későbbiekben nagyszerű író vált; Debreceni József, képviselő az első ciklusban, majd közíró. Nem feledve a szomszéd faluban lévő nagyszerű embert, Nagy Szeder Istvánt, akinek 1945-ben, majd 1956-ban is komoly szerepe volt, most már szobra is van. Jelen volt Rácz Sándor, a munkástanács elnöke, Csurka István és Bihari Mihály pedig a „pesti elvtársak”, a kiküldöttek.

A '88-as év nagy eseménye volt még a mezőgazdasági fórum novemberben. A fórumot főleg az ebben a megyében sok embernek lehetőséget adó szőlőművelés okán a szőlőtermesztőknek rendeztük. Akkor is megtelt a kultúrház, erről már a *168 Óra* is beszámolt. A szemben álló erők ekkor már sokkal engedékenyebbek voltak.

Így jutottunk el 1989-ig, amikor az MDF az ideiglenes elnökségtől megválva, az első országos gyűlésén elnökséget választott. A 15 tagú elnökségbe engem is beválasztottak. Akkor ott a színpadon mindenkinek kellett mondania néhány mondatot. Én Tamási Áron szavaival élve azt mondtam: a falvak dolgozó népét akarom képviselni az MDF-ben, az elnökségben. És valóban, ez a me-

zőgazdasági fórum is erre szolgált, meg maga a tény, hogy itt élek.

Ön tagja volt az első szabadon választott parlamentnek, ahová az MDF színeiben került be. Miért döntött úgy, hogy visszavonul az országos politikától?

Azáltal, hogy helytörténettel elég intenzíven foglalkoztam és foglalkozom, tudtam, hogy a gazdakörök milyen erősek voltak, és milyen eredményeket tudtak elérni. 1990-ben Ópusztaszeren összehívtam azokat, akik addig is segítők voltak, és akikről tudtam, hogy részt vesznek ebben a munkában. Ekkor alakítottuk meg a Magyarországi Gazdakörök Országos Szövetségét, a MAGOSZ-t. Elnöke Kőrösi Imre lett. Igaz, először az elnöki tisztségre egy muzeológus fiút, egy tanítványomat kértük fel, de a munkahelyén nem engedték, hogy ebben tartósan részt vegyen. Aztán 1991-ben, amikor egy ugyancsak mezőgazdasági fórumon Antall József itt járt Kiskunmajsán, míg mi ebédelni vittük őt, megválasztottak engem ennek a szervezetnek elnökévé. A MAGOSZ adta meg azt a lehetőséget, ami lehetővé tette számomra, hogy az aktív politizálást abbahagyjam. Belekeseredtem ugyanis a frakción belüli frakciózás megindulásába. A két táborból engem is sokan kerestek a csatlakozás szándékával, de én nem álltam egyik táborba se. Mint-hogy az egykori barátaimmal nem szeretek hadakozni, el is határoztam, hogy ha 1994-ben lejár a mandátum, lejövök erről a színpadról. A gazdakörök szervezését viszont jó terepnek tartottam arra, hogy azokon az embereken segíthessek, akik a rendszerváltozásból – legalábbis az elején – nagyon kimaradtak. Teljesen háttérbe szorult a magyar parasztság kérdése. Mindenki hangoztatta, hogy nagyon fontos terület a mezőgazdaság, de az Országgyűlésben a mezőgazdasági bizottság csak a második vagy a harmadik évben jött létre. Ezt látva gondoltam, hogy egy érdekképviselőt talán segítene azon a helyzeten, amit Kovács József író

(aki később akadémikus lett) a pusztuló parasztságról szóló nagy tanulmányában valóságosan bemutat.

Gróf Károlyi Sándor, aki a gazdaköröket az 1800-as évek végén létrehozta, min­tát adott arra, hogy mit is lehetne tenni azokért az emberekért, akik hosszú időn keresztül a magyarság gerincét alkot­ták. Károlyi gróf volt, aki rendkívül nagy lendülettel és hozzáértéssel szervezte meg a parasztságot. Az ő szavait idézve: „Nemcsak éneklő, daloló gazdaköröket kell létrehozni, hanem olyan tanakodó testületeket, amelyek a téli időszakban a parasztságnak tanfolyamokat rendez­nek, a tudásukat gyarapítják.” Károlyiék létrehozták a hitelszövetkezet mellett az értékesítő szövetkezetet, a Hangyát is. A gazdakörök mellett a hitel- és a hangya­szövetkezet olyan volt, mint egy három lábon álló fejőszék. Így tudott stabilan megállni. Mivel a '40-es évek végén a Hangyából ÁFÉSZ, a hitelszövetkezetből takarékszövetkezet, a gazdakörből pedig tsz lett, nem lehetett már újraegyesí­teni ezt. A mai napig működnek még gaz­dakörök, vannak képviselői, a szervezet elnöke Jakab István, aki nekem volt al­elnököm, majd társelnököm, de nem lát­tok olyan érdemi segítségnyújtást, ami a gazdakörök nevéhez fűződne.

A parlamenti ciklus letelte után részt vettem a helyi harcokban, de politikai szerepet, képviselőiséget vagy egyebet nem vállaltam soha. Inkább a krónikása próbálok lenni az eseményeknek, mint szereplője.

Az első kormány intézkedései között miért nem szerepelt prioritásként a magyar mezőgazdaság?

Én is mindig ezt kutattam. Azt mon­dogatták, hogy számtalan még ennél is fontosabb dolog volt. Sok igazság van ebben. Először ki kellett rajzolni azt a pályát, amin a rendszerváltás zajlik. Lét­re kellett hozni az alaptörvényeket, szét kellett választani a hatalmi ágakat. A szocializmusból kapitalizmust létrehoz-

ni, piacgazdaságot kialakítani. Tekintet­tel arra, hogy az MDF nem nyert kéthar­maddal, nagyon nehéz volt törvényeket alkotni, költségvetést megszavazni a nagyon karcsú kormánypárti többség­gel. A négyigenes álnok népszavazásnak tulajdoníthatóan az SZDSZ majdnem megnyerte az első szabad választáso­kat. Ekkor már látni lehetett, hogy a még nagyon csendben lévő MSZP-vel szövetkezve próbálják aláaknázni az új kormányt és annak intézkedéseit. Már akkor alattomban létrejött az a szövet­ség – amelynek első közös megmozdulá­sa a Demokratikus Charta volt –, ami a második választásokon a volt ellenfelek diadalmas kétharmadához vezetett. Az első ciklusban a kis többség megviselte a kormánypárti frakciók köreit. A keresz­ténydemokratákat is elérte – lényegesen korábban, mint az MDF-et – a válság. A kisgazdáknál hatalmas belviszályok dúltak, harmincötön maradtak. Igaza volt Antall Józsefnek, mikor azt mon­ta, hogy kamikazekormány alakul. An­tall politikai ügyekben sokkal tájékozot­tabb volt, nemcsak nálunk, hanem az egész mezőnyben ő volt az, aki – ahogy sportnyelven szokták mondani – „látott a pályán”.

Harminc-harmincöt év távlatából visz­szatekintve, kicsit törvényszerű is volt az MDF szétesése. A lengyel Szolidaritás, a litván Sajūdis, az Észtek Hazája Moz­galom is szétesett. Romániában a Meg­mentési Front is darabjaira hullott. Úgy látszik, hogy ezek az első tömegpártok vagy inkább mozgalmak mind áldozatok lettek. Óriásokká váltak, aztán szétpor­ladtak. Ez történt sajnos az MDF-fel is, pedig rengeteg nagyszerű ember volt a köreiben. Jó érzéssel, de olykor sajnál­kozva gondolok arra, hogy mennyivel előbbre juthatott volna ez az ország, ha sok ember nem kedvetlenedik el, nem rekesztődik ki, nem kerül partvonalon túlra. Sokkal több hasznot tudott volna nyújtani ennek az országnak, mint az az időszak, ami aztán bekövetkezett a bal­liberálisnak mondott koalícióval.

A balti államokra egy pillanatra visszatérve: a szerencsém lehetővé tette, hogy az MDF küldötteként a balti államokba mehettek, abban az időben, amikor még a Szovjetunió része volt. Az MDF megalakulása idején sorra jelentkeztek különböző mozgalmak, pártok, hogy testvérpártok lennének. Nekem a balti államok jutottak: Pordány Lászlóval és Nahimi Péterrel együtt jártuk a balti utakat. Ott voltunk 1991. január 13-án is, amikor Vilniusban a tv-toronynál a KGB tizenöt embert ölt meg. Rá egy hétre Rigában ez megisméltódott. (Az éjsztek megúszták: Tallinnban csak körbevették a tv-tornyot, de ott nem folyt vér.) Vilniusból még a puszkapor szagára is emlékszem. Ott, akkor is eszembe jutott, hogy ezt a véres összeütközést jó, hogy elkerültük. Iszonyú látni a lelőtt, tankkal eltiport, zömében fiatal embereket. Ezzel együtt a litvánok és a többi balti nép elszánt-sága, bátorsága, európaisága rendkívül imponáló volt. A tiszabereki konzul, Mézáros Ilona asszony segítségével megmaradt a kapcsolatam a litvánokkal később is. Kiskunmajsának testvérvárosa az egyik litván város. Egy litván fadaragó alkotásaival – aki remek faszobrokat készít – tele van a város. Egyszer meséltünk nekik arról, hogy amikor Antall József a szovjet delegációval a kivonulásról tárgyalt, a tanácskozás végén nem fogott velük kezét. Antallnak ez a diplomáciában eléggé furcsa magatartása arra utalt, hogy mint mondta: ha leveszik majd a kezünkről a bilincset, akkor kezét fogunk Önökkel. Ez a történet ihlette

őket a *Szabadulás szobra* elkészítésére, ami most már ott áll Kiskunmajsa főterén. A litván népviseletet viselő szabadságistennő karján, csuklóján összetört bilincs van, a szobor tetején pedig a szabadulás alakja. Ez tulajdonképpen Szent György, amikor a sárkányt ledöfi. A sárkánynak az orrán az ötágú csillag nyilván a hatalom megszűnésére utal. És maga a *Szabadulás szobra* arra – ezt ők mondták –, hogy Magyarországot mindig példaképüknek tekintették.

Mikor Péterrel részt vettünk a vérengzéssé fajuló vilniusi tüntetésen, másnap a litvánok megkértek, hogy a Parlamentben szóljunk fel. Én ott 1956-ról beszéltem, és arról, hogy megadta nekem a sors, hogy életemben még egyszer a mi '56-unckhoz hasonló eseményen részt vehettem. Ekkor Vytautas Landsbergis – aki később elnöke lett a Sajūdisnak, illetve a parlamentnek – leszólt a pulpitusról, hogy „nekünk meg megadta, hogy tankönyvként olvashassuk 1956 történetét”. Egyértelmű, hogy ez a régió egy bokorban nőtt fel. Közös a sorsunk, és remek együttműködés alakulhatna ki itt, Közép-Európában a régió többi országával is. Hasonlóan a lengyelekkel való kapcsolatunkhoz, akikkel közismert a rokonszenv. A rendszerváltozás időszakában úgy éreztem, hogy ez az elképzelés is megvalósulhat. Aztán, mint annyi mindenről, sajnos kiderült, ez sem valósul meg úgy, ahogy álmainkban, ábrándjainkban elképzeltük.

HAVASI DÁNIEL – MADÁCSY TAMÁS

Kozma Huba (Budapest, 1943) tanár, újságíró, politikus, muzeológus. A nyolcvanas években a kiskunmajsai helytörténeti múzeum vezetője volt. Az MDF egyik alapítója, és 1991-ig országos elnökségi tagja. Lakásán rendezték meg 1988 márciusában az MDF első vidéki fórumát. 1990-től négy éven át az MDF országgyűlési képviselője. Még ebben az évben közreműködésével megalakult a Magyarországi Gazdakörök Országos Szövetsége, melynek elnökévé 1991-ben választották meg. 2003-tól 2007-ig a Magyar Televízió Közalapítvány kuratóriumának elnökhelyettese. Politikusi pályájának befejezése után nyugdíjba kerüléséig a kiskunmajsai helytörténeti múzeum és a Pongrátz Gergely által létrehozott – az országban mindmáig egyetlen – '56-os múzeum és középiskolás nyári diáktábor szervezője-vezetője.